

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Калашникової Ганни Олександрівни

на тему: **«Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектору**

України», подане на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 051 «Економіка»

Актуальність теми дослідження.

Супутнім процесом розвитку та водночас його передумовою є достатність фінансових ресурсів. Не виняток у цьому контексті і аграрний сектор – бюджетоутворююча галузь національної економіки, яка на даний час, як і інші галузі національної економіки зазнала значних втрат внаслідок військової агресії на території України, проте потребує відновлення як екологічних, біологічних ресурсів, матеріально-технічної бази, так і обсягів виробництва продукції, оскільки в межах міжнародного поділу праці є вагомим постачальником світового продовольчого ринку. Суттєвим фактором вирішення цього архіважливого завдання в умовах сьогодення є відновлення інвестиційного потенціалу галузі та покращення її інвестиційного забезпечення, з огляду на що дисертація Калашникової Ганни Олександрівни на тему: «Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектору України» є актуальною, своєчасною та викликає високу зацікавленість теоретиків та практиків у представлених результатах та підтверджується її ***зв'язком з науковими програмами, планами, темами.*** Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України, зокрема кафедрою економіки за темою «Наукові засади ефективного господарювання в агропромисловому виробництві» (номер державної реєстрації 0116U001708). Автором у межах виконання цієї теми розроблено науково-методичні підходи щодо оцінювання інвестиційного забезпечення аграрного сектору економіки країни та на основі моделювання

інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору запропоновано орієнтири його зростання.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Метою дослідження є розробка та обґрунтування теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору України, що є архіважливим у період повоєнного відновлення національного господарства держави та аграрного сектору зокрема. Досягнення поставленої мети та виконання завдань стало можливим завдяки використанню загальних та спеціальних численних методів наукового пізнання (аналізу та синтезу, моделювання та формалізації (для узагальнення теоретико-методичних засад інвестиційного розвитку аграрного сектору), регресійного аналізу (для діагностики стану функціонування аграрного сектору), таксономії (у процесі визначення рівня інвестиційного потенціалу аграрного сектору та сільськогосподарських підприємств Черкаської області), головних компонент (для обґрунтування пріоритетних напрямів підвищення ефективності інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору), експертних оцінок (при визначенні ваги впливу напрямів моделі на підвищення ефективності інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору), екстраполяції даних за поліноміальною математичною функцією (при побудові прогнозу показників інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору), абстрактно-логічного методу (для формулювання висновків зв результатами проведеного дослідження), графічного (для підвищення наочності отриманих наукових результатів), табличного (для посилення інформативності та аргументованості проведеного дослідження та підтвердження достовірності висновків теоретико-методичного характеру).

Ступінь обґрунтованості наукових положень висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації.

Ознайомлення з дисертаційною роботою дає підстави для констатації обґрунтованості та достовірності отриманих дисертанткою висновків та розроблених пропозицій, що стало результатом опрацювання значної кількості монографічних джерел, наукових публікацій у періодичних фахових виданнях вітчизняних і зарубіжних авторів, матеріалів міжнародних та всеукраїнських конференцій за темою наукового дослідження; нормативно-правової бази; даних Державної служби статистики України, Міністерства економіки, торгівлі і сільського господарства України; звітності аналізованих сільськогосподарських підприємств Черкаської області; використання результатів власних спостережень, розрахунків та розробок. Перелік опрацьованих літературних джерел налічує 214 найменувань, детальний аналіз яких дозволив авторці розкрити теоретико-методичні засади інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору України. Зібраний та ретельно опрацьований масив статистичної інформації уможливив проведення діагностики стану функціонування аграрного сектору України, зокрема аграрних підприємств Черкаської області, визначення інвестиційних джерел розвитку підприємств аграрного сектору України, розрахунок їх інвестиційного потенціалу, моделювання та прогнозування інвестиційного забезпечення розвитку аграрних підприємств.

Мета роботи досягнута завдяки виконанню поставлених завдань та послідовності їх реалізації. Висновки до розділів роботи та загальні висновки за результатами проведеного дослідження відзначаються змістовністю, вичерпністю та відповідністю розглянутим питанням, що дозволяє сприймати дисертаційну роботу, як комплексне, структуроване дослідження завершеного характеру.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо визначення особливостей інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору, оцінюванні його інвестиційного потенціалу та моделюванні рівня інвестиційного забезпечення аграрного сектору в умовах військової агресії на території України.

У дисертації у контексті поглиблення категорійно-понятійного апарату економічної теорії обґрунтовано сутність: 1) інвестицій, як процесу здійснення сукупних витрат, який спричинює трансформацію отриманого ефекту та формування нових цінностей господарюючого суб'єкта (грошових, майнових, інтелектуальних тощо); 2) інвестиційного потенціалу, як ресурсних можливостей підприємства щодо забезпечення тенденції його сталого розвитку; 3) інвестиційного забезпечення, як достатнього рівня інвестиційних ресурсів раціональної структури, освоєння яких у процесі задіяння різноманітних способів, засобів та методів призводить до кількісних та якісних змін у розвитку підприємства та до зміцнення інвестиційного потенціалу; 4) ефективної системи інвестиційного забезпечення, як динамічної системи економічних механізмів (моделей), заходів та важелів щодо використання наявних та залучення потенційних можливостей внутрішніх та зовнішніх інвестиційних ресурсів щодо забезпечення розвитку аграрного підприємства на інноваційно-технологічній основі; 5) інвестиційного забезпечення аграрного сектору, як результату використання наявних та залучення потенційних можливостей щодо внутрішніх та зовнішніх інвестиційних ресурсів та, водночас, обов'язкової умови відтворення всіх факторів виробництва (землі, праці та капіталу).

Заслуговує на увагу удосконалена авторкою парадигма інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору економіки України, що передбачає системний підхід щодо організації інвестиційного забезпечення аграрного

сектору, який виявляється у взаємодії структурних компонент цього процесу (інвестиційного клімату, інвестиційної привабливості, процесу інвестування, факторів стримування інвестиційної діяльності), що дозволило вважати основними компонентами системи інвестиційного забезпечення виробничі, економічні ресурси та ресурси інвестиційної активності; природні і трудові ресурси, які, на думку авторки, в своїй сукупності формують інвестиційний потенціал аграрного сектора та обумовлюють економічну, екологічну та соціальну складові його структури. Це визначає вирішальну роль формування та зміцнення інвестиційного потенціалу аграрного сектора в інвестиційному забезпеченні його розвитку.

Оригінальними з наукової точки зору є запропонований авторкою підхід щодо оцінювання рівня інвестиційного потенціалу підприємств аграрного сектора за допомогою формування вектор-еталонів компонент інвестиційного потенціалу у розрізі економічної, соціальної, екологічної, інвестиційної та виробничої компонент, розрахунку їхніх значень та визначення рівнів формування внутрішнього та зовнішнього інвестиційних потенціалів, як складових оцінювання рівня інвестиційного потенціалу підприємства. Авторське уточнення процедур оцінювання інвестиційного потенціалу аграрного сектора розкриває додаткові резерви його зміцнення та, відповідно, покращення інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектора.

Серед досягнень дисертантки слід відзначити побудову багатокритеріальної моделі впливу ризиків на рівень формування інвестиційного потенціалу аграрного сектора в умовах ескалації військового конфлікту на території України із використанням когнітивного моделювання, що враховує вплив парних ризиків на рівень формування інвестиційного потенціалу аграрного сектора по кожній з компонент та підвищує вірогідність результатів прогнозування рівня інвестиційного потенціалу з позиції забезпечення інвестиційного розвитку аграрного сектора в умовах ведення активних бойових дій.

Значна увага авторкою приділена побудові моделі системи інвестиційного забезпечення аграрного сектору, функціональним призначенням якої є орієнтація на підвищення ефективності інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору, що забезпечується «інвестиційною архітектурою (синтезом функціонування й регулювання інвестиційного простору діяльності аграрного сектору економіки, а також інституційної матриці інвестиційної діяльності, на яку нанизані її конструктивні компоненти, що забезпечує здатність інвестиційної архітектури до саморозвитку); інвестиційним забезпеченням інноваційних проєктів (спрямуванням інвестицій в аграрні галузі, які потребують відтворення з використанням сучасних прогресивних технологій); інвестиційним кліматом (сукупність заходів щодо усунення асиметрії у економічних та правових умовах діяльності внутрішніх та зовнішніх інвесторів на макроекономічному рівні); інвестиційної активності (відтворенням умов для акумулювання внутрішніх інвестиційних ресурсів з метою зниження залежності від зовнішніх ринків капіталу). Завдяки системному підходу до процесів інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору посилюється взаємодія складових загального процесу інвестування та його активізація.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці методико-прикладного забезпечення процесів інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору економіки України, зокрема полягає в науковому обґрунтуванні сукупності критеріїв, що обумовлюють вибір основних компонентів інвестиційного потенціалу аграрного сектору; підходу щодо оцінювання виокремлених компонентів інвестиційного потенціалу та визначенні рівня їх сформованості; окресленні пріоритетних напрямів підвищення ефективності інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору. Результати дослідження носять прикладний характер та використані у практичній діяльності державних установ, підприємств, зокрема у роботі Департаменту агропромислового розвитку Черкаської обласної державної адміністрації при реалізації другого етапу Стратегії розвитку Черкаської

області на період 2021-2027 рр., діяльності фермерського господарства «Щедрий рік» Лубенського району Полтавської області при підготовці плану економічного розвитку та визначенні джерел інвестиційного забезпечення, у роботі ТОВ ТД «Агро-Ензим» при розробці інвестиційної стратегії на 2023-2025 рр.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та апробація результатів дисертації відповідає вимогам МОН України. Основні положення та висновки дисертації відображено у 9 наукових працях, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжній колективній монографії (Латвія), 1 – стаття у зарубіжному науковому виданні (Латвія), 3 наукові праці у збірниках тез доповідей міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій), опублікованих автором, загальним обсягом 4,35 умов. друк. арк., з яких особисто автору належить 3,30 умов. друк. арк.

Основні теоретичні положення, наукові ідеї, практичні результати було висвітлено автором на: Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку фінансово-економічного простору України» (8 квітня 2020 р., м.Вінниця); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку агро- та електроінженерії» (10 квітня 2020 р., м. Бережани); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Державна підтримка аграрного сектору економіки в контексті світового досвіду. Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції» (20-22 травня 2020 р., м. Миколаїв).

Оформлення дисертації та дотримання принципів академічної доброчесності.

Дисертація оформлена згідно з вимогами щодо написання робіт подібного роду. Дисертація написана державною мовою з науково-літературним стилем подання матеріалу. Текст дисертації у переважачій більшості є грамотним, без орфографічних помилок та технічних огріхів.

Основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації в цілому характеризуються послідовністю, аргументованістю, логічністю викладення та завершеним характером формулювання. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями. Ідеї, результати і тексти публікацій інших авторів, що використовувались у процесі дослідження, мають посилання на відповідні джерела. Привласнення чужих ідей, результатів дослідження у роботі відсутнє.

Висновки та пропозиції, що викликають певні сумніви, зауваження або вказують на окремі суперечності, що може слугувати підґрунтям дискусії під час прилюдного захисту дисертації.

До недоліків, дискусійних питань в дисертації слід віднести наступні:

1. У першому розділі роботи на рис. 1.2 (с. 44) авторка продемонструвала систему інвестиційного забезпечення аграрного сектору елементами зовнішнього впливу на функціонування якої є керуючі та збуджуючі параметри, детально представлені на рис. 1.3. При цьому без уваги залишалась конкретизація вхідних інвестиційних ресурсів та вихідних цілей функціонування системи в умовах виконання аграрним сектором місії формування достатніх обсягів продовольства в країні та реалізації зобов'язань міжнародних договорів щодо експорту продовольства за військових дій на території України.

2. Повністю погоджуюсь з авторкою щодо врахування впливу екологічної компоненти на формування інвестиційного потенціалу аграрного сектору (підрозділ 1.3). При цьому варто було б у методиці розрахунку інвестиційного потенціалу врахувати період відновлення екологічності продукції аграрного сектору за рахунок проведення низки заходів загальнодержавного характеру, враховуючи рівень високої забрудненості земель, а подекуди і непридатності використання для сільськогосподарського виробництва внаслідок військової агресії в Україні.

3. При тому, що авторка має своє достатньо умотивоване бачення сукупності показників, виокремлених для дослідження тенденцій розвитку аграрного сектора та визначення ефективності його інвестиційного забезпечення (рис. 2.1), вони сприймалися б більш структуровано та чіткіше розкривали ефективність інвестиційного забезпечення аграрного сектору при розмежуванні обраних показників на кількісні та якісні.

4. При обґрунтуванні пріоритетних напрямів підвищення ефективності інвестиційного забезпечення розвитку національного аграрного сектору (підрозділ 3.1) варто було б акцентувати увагу на його перевагах, порівняно з іншими країнами, що виробляють аграрну продукцію у світовому масштабі, які, незважаючи на існуючі ризики, детально досліджені автором при оцінюванні інвестиційного потенціалу у другому розділі, водночас і є фактором мотивованого зростання інвестиційних ресурсів, як складової ефективності.

5. При визначенні факторів впливу на інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектору здобувачка слушно обґрунтовує таку компоненту, як «інвестиційне забезпечення інноваційних процесів» (підрозділ 3.1), що об'єктивно активізується у будь-яких кризових ситуаціях. Робота виграла б за наявності у ній детального презентування заходів щодо забезпечення реалізації дії цієї компоненти на практиці.

Однак, вказані зауваження та дискусійні положення не зменшують загальної позитивної оцінки наукової і практичної значущості проведеної дисертанткою роботи і являють собою особисте бачення офіційного опонента на розкриття окремих питань предмету дисертації.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Калашникової Ганни Олександрівни на тему: «Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектору України» за актуальністю, ступенем новизни та наукової обґрунтованості представлених результатів, глибиною та змістом предствлених теоретичних, методологічних та практичних розробок щодо вирішення проблеми інвестиційного

забезпечення розвитку аграрного сектору України, повнотою викладення в опублікованих наукових працях відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальності 051 «Економіка», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44, а її автор – Калашникова Ганна Олександрівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

професор кафедри економіки і права

Національного університету харчових технологій,

доктор економічних наук, професор

Оксана ГРИВКІВСЬКА

*Підпис професора Олександрівни Калашникової
заслужено
Перший професор*

(В. Яровий)